

հանդիսառ ու անվրդով, ամէն ինչ կշռած ու չափած, Ֆրանսիական զօրապետների ետուն գործը: Ֆրանսիացիք, յարեց նա, պական հաւատով չեն վերաբերում վերջնական յաղթանակին:

Եպիսկոպոսը իբրեւ բնորոշ փառա պատմում է, որ Վեօրդէնի դէմ գերմանական ընդհանուր յարձակումներին Փարիզի սակարանը պատասխանեց Վեօրդէնի ամբողջ գծի բաժնի թղթերի արժէքը բարձրացնելով, իսկ Գերմանիայում էրզրումի ուսաների կողմից առնելը գերմանական մարկի գինը իջեցրեց:

Կ Ա Թ Ո Ւ Ի Կ Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ի :

Վատիկանը եւ Իրլանդիան:—Անգղիական կառավարութիւնն, ի նկատի ունենալով այն մեծ ազդեցութիւնը, որ կարող է ունենալ մօտ ապագայում Վատիկանը ներկայ պատերազմի նկատմամբ, — մոռացութեան է տուել երեքդարեան թշնամական յարաբերութիւնը Պապական ակօղի հետ, նորերս իւր խղուած յարաբերութիւնն է վերականգնել, Պապական Դռան մօտ իւր դեսպանն ուղարկելով: Այդ առաքելութեան հաստատութեան նպատակն է մի կողմից մաքառել գերմանական ազդեցութեան դէմ, միւս կողմից ցոյց տալ Անգլիայում ապրող կաթոլիկներին, թէ Գէորգ արքայի կառավարութիւնն ամենալաւ յարաբերութեան մէջ է Պապական վարչութեան հետ: Վատիկանի հետ հաշտուելու բարոյական նշանակութիւնն այն կլինի, անշուշտ, որ միացեալ թագաւորութեան մէջ ապրող կաթոլիկները կմօտենան երկրի վարչութեան և կաթոլիկութեան անհաշտ հոսանքները կզրկուին Անգղիայի հերետիկոսների և «ազատ-որմնադիրների» հետ ունեցած մաքառման գէնքից:

Դեռ ևս Իտալիայի այս պատերազմին մասնակցելուց շատ առաջ, դործերին կատարելապէս իրադեկ անձեր մասնացոյց էին անում, որ Իրլանդական հին-կաղմի ազգայնականները փափուկ բոյն են հիւսել Հռոմում, որտեղից Մեծ-Բրիտանիայի դէմ մաքառելու մարտակոչն է հնչւում և, որ, իբրեւ թէ, բոպէն այդ է պահանջում: Իտալական լրագիրները քաղուածներ են առաջ բերում Քրւադրօտտայի յայտնի «Պապը, Իտալիան և Պատերազմը» վերադասութեամբ գրքից: Գրքի հեղինակը յատուկ վերլուծութեան է ենթարկում Գերման-Իրլանդական հարցը և Հռոմում ունեցած յարաբերութիւնները, ցոյց տալով, Յաւիտենական Քաղաքի Իրլանդացի ներկայացուցիչները գերմանասէրներ են և Գերմանիայի հետ շատ սերտ և աշխոյժ յարաբերութեան մէջ են: Զպէտք է

մոռանալ, որ Հոռմի մէջ կայ չորս Իրլանդական կօլլեգիա և որ տասնեակներով չեն միայն այն անձերը, որ կաթոլիկ աշխարհում բարձր և ազդեցիկ դիրքեր ունին դրաւած և որ Իրլանդական ալեգարդ արհիւնները դեռ ևս չեն մոռացած Յի է ն ի էքսերի աւանդները: Ուստի և շատ հեշտութեամբ կարող էին հրապուրուիլ այն անկախութեան հեռանկարի խոստումներով, որ Գերմանիան հրամցնում էր նոցա և հեշտութեամբ ևս խաղալիք դառնային ճարպիկ և շահագրգռուած դիւանագէտների ձեռքին:

Ոչ մէկից գաղտնի չէր այն մօտ և բարեկամական յարաբերութիւնները, որ Վատիկանի Գերման դեսպանն ունէր Իրլանդական կօլլեգիայի վերատեսչի և ուսուցչապետների հետ, ինչպէս և վարագուրուած չէր այն դերը, որ խաղում էր Հոռմի «Աստուածաշնչի կաթոլիկ դպրոցի» տեսուչ՝ Փօնկ անունով մէկը: Այդ գիտական ճիգուիտը, որ միաժամանակ և ուսուցչապետի պաշտօն և անուն էր կրում Ինսբրուկի մէջ, Գերմանական բոլոր խարդաւանութիւնների ոգին է Վատիկանի շրջանում: Մէրրի-դել-վալը, Լէդոխովսկին և Փօնկը (նոյն և Փոնկ), — այն եռապետութիւնն է կազմում, որ Գերմանական շահերի պաշտպանութիւնն էր յանձն առել Վատիկանում: Հոռմի մէջ ապաստան գտած Իրլանդացիների անվերջ և անարգել յարաբերութիւնները Բերլինի և Դուբլինի հետ իրենց վերայ էին զրաւել խնդրին իրազեկ Իրլանդացիների ուշադրութիւնը և նոյն Բըւադրօտտան տարուց աւելի էր, որ մատնացոյց էր արել, թէ Գերմանացիք գերի ընկած Իրլանդացիներին առանձին բանակեալ են յատկացրել և նոցա մէջ որոշ մտքեր սերմանելով են զբաղուած, միաժամանակ տալով այդ գերիներին իբրև խոստովանահայրեր և կրթիչներ յատկապէս Հոռմից այդ նպատակի համար բերել տուած Իրլանդացի քահանաներ:

Եթէ խնդրի իրազեկ անձերի նախազգուշացումներին հաւատով չէին վերաբերում, այդ նախազգուշացումները չափազանց կասկածամտութեան վերագրելով, — սակայն ապագայ դէպքերն արդարացրին և անցան իսկ ամենակասկածելի ենթադրութիւններն անգամ: Եւ Լօնդոնի ու Վատիկանի մէջ վերսկսած յարաբերութիւնները քիչ է մնում նորից փշաւան:

Բենեդիկտոս ԺԵ ճարպիկ և վտանգաւոր խաղերի զոհ է դարձել: Պապի բարոյական ազդեցութեան ճիգերը անզօր են այն ուժեղ կրօնական-ազգայնական հոսանքի նկատմամբ, որի գլուխ են կանգնած Իրլանդական արհիւնները: Հին, անհաշտութեան քաղաքականութիւնը դեռ ևս շատ ականաւոր ու ազդեցիկ ներկայացուցիչներ ունի Վատիկանի մէջ, ուստի և Բենեդիկտոս ԺԵ համար շատ էլ հեշտ չէ նոր հոսանք ստեղծել:

Իրլանդիայի վերջին ապստամբութիւնը բոլորովին ապշեցրեց Հռոմէական վարչական շրջանը: Սկսած Ապրիլի 14-ից Պապը բաղմիցս խորհրդակցութիւններ է ունեցած Հասկէ ծիրանաւորի և Անգլիայի վատիկանում ունեցած դեսպան սեօր Հովարդի հետ, ինչպէս բաղմաթիւ բուն Անգլիացի բարձրաստիճան հոգևորականների հետ: Իրլանդացի արհիւնները, կարծէք խոնարհուել և միանգամայն սքողուել էին և գոյութեան ոչ մի նշան չէին ցոյց տալիս, չնայելով որ, ինչպէս տեղեկացնում էին Իտալական ձեռնհաս լրագիրները, ինչ որ մի ներքին, գաղտնի շարժումով էին տարուած: Հասկանալի է, որ ուղղակի մերկացնող փաստեր նոցա նկատմամբ չկան և Իրլանդական գաղափարի սերմանելու գործը դարձեալ ըստ առաջնոյն կտարուի: Սակայն միաժամանակ մի նոր հարց է առաջ դալիս, որ առաջ է մղում Իտալական լրագիրների կողմից. «Կարո՞ղ է արդեօք Հռոմի մէջ գոյութիւն ունենալ մի որոշ քարոզչական, գրգռիչ կենդրոն, որ ձեռնտու է Գերմանիային և նորա շահերին և որ ակնյայտնի փաստեր է հասցնում Իտալիայի դաշնակից Անգլիային»: Այդպիսի բանաձև է ստացել արմատական Secolo-ի էջերում Իրլանդական յարաբերութիւնների հարցը: Այդ հարցի արծարծողները յայտնում են, որ Իրլանդական Կոլլեգիան է այդ մտքերի արծարծողն ու տարածողը, ուստի և կարևոր է Իրլանդացի քահանաների վերայ լուրջ ուշադրութիւն դարձնել, որոնք այժմ Հռոմի իրենց միջնավայր են դարձրել, և պարզել այն հարցը, թէ որչափ մասնակցութիւն են ունեցած նոքա Իրլանդական ապստամբութեան շարժումների դարգացման գործի մէջ: Secola պնդում է, որ կան շատ կասկածի տանող հետեանքներ. եթէ միայն գործի վերայ լուրջ ուշադրութիւն և քննական հայեացք դարձնեն:

Մի լուրջ և իրադարձութիւններին լաւատեղեակ մի լրագրի կողմից այդպիսի մերկացումն, անշուշտ, հիմնուած պիտի լինի դրական հիմքերի վերայ և, եթէ հանգամանքներն այլ լինէին, թերևս շատ աւելի զարմանալի իրողութիւնների ու փաստերի վաբազոյրը բանալու հնար լինէր: Սակայն Իտալիայի կառավարութիւնը գտնւում է բացառիկ հանգամանքների մէջ, որոնք սահմանափակում են նորա գործունէութեան շրջանը, երբ առիթ է հանդիսանում երես-երեսի լինել կաթոլիկ աշխարհի հետ: Պապական առանձնաշնորհումների և իշխանութեան պահապան Guarantigio օրէնքները կաթոլիկ կոլլեգիաներին և վանական կարգերին կատարեալ և ազատ գործնէութեան ասպարէզ են շնորհում, միայն թէ այդ գործունէութիւնները քրէական պատժի ենթարկուելու շրջանը չանցնեն: Անձեռնմխելիութեան (экстерриториальность) արտօնութիւնը Հռոմի պատերի մէջ մի տեսակ «ապաստանի»

վայր է ստեղծել կաթոլիկ հոգևորահանութեան համար: Եւ կաթոլիկ հոգևորականների ամբողջ քաղաքական գործունէութիւնը, եթէ նոյն իսկ Խտալիայի և նորա դաշնակիցների շահերի դէմ լինին բացայայտ կերպով, կարող է ազատ-համարձակ առաջ տարուիլ, ոչ ոքից իսկ թագցնելու կարիք չզգալով: Մինչև վերջին տարիներս Հռոմէական վարչութեան քաղաքականութեան պարզ նշանաբանն էր—«Խտալիայի թշնամիները՝ Վատիկանի դաշնակիցներն են»:

Ըստ էութեան «անհաշտութեան» քաղաքականութիւնը միմիայն արտայայտութիւն էր միայն խօսքերով և ծածկուած էր հաշտելիութեան քաղաքականութեան փէշի տակ: Բենեդիկտոս ԺԵ, դեռ ևս պապական աթոռ չըարձրացած, Խտալիայի և Ֆրանսիայի աշխարհիկ իշխանութիւնների հետ բարի յարաբերութիւն ստեղծելու կողմնակից էր: Ինչ էլ որ չլինին Պապի առանձնակի փորձերի անյաջողութիւնն, այս վերջին տարիների ընթացքում, այդ նկատմամբ, սակայն և այնպէս ընդհանուր քաղաքականութեան պատկերը Ֆրանսիայի և Խտալիայի հետ հաշտուելու և մօտենալուն էր ձգտում: Իրլանդական գրգռիչ քաղաքականութիւնը վարում են հակառակ Բենեդիկտոս ԺԵ կամքի և առանց նորա աջակցութեան:

Բայց նոյն Բենեդիկտոս ԺԵ, պապական աշխարհիկ իշխանութեան մնացորդները պաշտպանելու նկատմամբ, անշուշտ, անտարբեր չէ կարող մնալ, եթէ Խտալիական կառավարութիւնը կարենար քննել և ստուգել, թէ ինչ մասնակցութիւն են ունեցել Իրլանդական բարձրաստիճան հոգևորականները այդ գործի մէջ: Ահա այն կախարդական շրջանը, որի մէջ են ընկած, պատմական անցեալի շնորհիւ, թէ Խտալիան և թէ Վատիկանը, որ ոչ մէկին չի յաջողում ելնել, որչափ երկուստեք ջանքեր և բարի յարաբերութիւններ են լինում:

* * *

Ամերիկեան Աստուածաբան ընկերութեան հարիւրամեակը.

Մայիս 9-ը Ամերիկեան Աստուածաշնչի Ընկերութեան հարիւրամեայ տարեդարձն էր: Այս առիթով կարգ մը փառաւոր հանդէսներ և ժողովներ տեղի ունեցան թէ Ուոշինկթոնի և թէ Նիւ Եորքի մէջ: Ուոշինկթոնի մէջ գումարուած ժողովներուն մասնակցեցան Նախ. Ուիլսըն, Փոխ-Նախագահ Մարշըլ, Ներկայացուցիչներուն տան Նախագահ Մր. Չէմփ Բլաքը և ուրիշ ականաւոր անձինք: Հարիւրամեակի տօնախմբութեան վերջին ժողովը տեղի ունեցաւ Նիւ Եորք, Քառնիկի Հօլին մէջ, մեծ բազմութեան մը

ներկայութեան: Տօնախմբութեան մասնակցելու համար ներկայացուցիչներ հեղած էին Անգլիայէն և աշխարհի ուրիշ կողմերէն. գրեթէ աշխարհի ամեն անկիւններէն հասած էին շնորհաւորութեան բազմաթիւ հեռագրեր:

Ինչպէս նախ. Ուիլսըն իր ուղերձին մէջ ակնարկած էր, Միացեալ Նահանգներ այս ընկերութեան կազմակերպութիւնը և գործունէութիւնը կը համարին իրենց ազգային մեծ և ամենէն կարևոր ձեռնարկներէն մէկը: Անոր հիմնադրութիւնը եղած էր Նիւ Եորքի մէջ, 1816-ի Մայիս ամսոյ 9-ին: Ընկերութեան առաջին նախագահը եղած էր Ամերիկեան յեղափոխութեան կարևոր դէմքերէն մին, Էլյայաս Պուտինօ, որ 1783-ին Քօնկրէսին նախագահն էր և որ յեղափոխութենէն վերջ ինք ստորագրեց անկախ Միացեալ Նահանգներու և Մեծին Բրիտանիոյ միջև կնքուած դաշնագրութիւնը: Անկէ վերջ ընկերութեան նախագահութիւնն ըստանձնեցին Ճօն Հէյ, որ Ամերիկեան հանրապետութեան հիմնադիրներէն մէկն էր, Ճօն Գուինսի Ատամս, Միացեալ Նահանգներու նախագահներէն մէկը, և դեռ ուրիշ ականաւոր անձինք: Դարձեալ այս ընկերութեան նպատակ մատուցած են Հոովմէադաւան եկեղեցիէն զատ բոլոր միւս քրիստոնեայ եկեղեցիներ և ընկերային խմբակցութիւններ առանց դաւանանքի և կարծիքի խտրութեան:

Ընկերութիւնը իր առաջին հարիւրամեակը տօնեց մասնաւոր գոհունակութեամբ, որովհետեւ իր գունդունէութիւնը եղած էր խրդամտօրէն, անշահախնդիր և մարգասէր ու ձեռք բերուած յաջողութիւնը շատ զարմանալի: Անիկա քրիստոնէական քաղաքակրթութիւնը ծաւալելու մեծագոյն միջնորդը եղած է. Հնդկաստան, Ճարոն, Զինաստան, բարբարոս Ափրիկէ և մինչև անգամ Թիպէզ, «արգիլեալ երկիրը», Սր. Գրքի ազգեցութեան տակ կը գտնուին այսօր:

Կարելի է գտնել միջոց մը, փիլիսոփայական և կամ գիտական դրութիւն մը, և կամ կառավարական և ընկերային սխառմ մը որ կարող է իր ազդեցութեան տակ միացնել աշխարհի այնքան բազմալեզու ցեղերը, որոնք բաժանուած են իրարմէ դարերու աւանդութիւններով, խորթ սովորութիւններով և կը մաքառին իրարու դէմ հակոտնեայ շահերով: Ինչ միջոց կարելի է գտնել, որուն ազդեցութեամբ ազգեր կարենան եղբայրանալ և ստեղծուի անոնց ամենուն մէջ իտէալի միութիւն: Ս. Գրոց ծաւալումը այս նպատակին ծառայող միակ և մոզական միջնորդն է, որ ազգերու մէջ Աստուծոյ հայրութեան և մարդուն որդիութեան գաղափարները սերմանելով, վերջապէս պիտի մշակէ եղբայրութեան իտէալը և անոր ազդեցութեան տակ պիտի միացնէ ազգեր:

Հետևեալ թիւերը կրնան զաղափար մը տալ ընկերութեան գործունէութեան մասին: Այս հարիւրամեակին մէջ ընկերութիւնը տպագրած և ցրուած է ընդամենը 117,000,000 հատոր Սբ. Գրքեր, հարիւր յիսուն տարբեր լեզուներով: 1914-ին Միացեալ Նահանգներու մէջ միայն ծախուած Սբ. Գրքերու թիւն է 2,426,418, ինչպէս նաև տարբեր լեզուներով: Այս դարաշրջանին մէջ ընկերութեան ծախսած գումար եղած է ֆ. ստ. 38,500,00:

Մոռանալու չենք թէ այս կեդրոնական և միւս ընկերութեանէն զատ Ամերիկայի մէջ կը գտնուին բազմաթիւ նահանգային և տեղական ընկերութիւններ ալ և մանաւանդ առանձին հրատարակչական ընկերութիւններ, որոնք Սբ. Գիրք ծաւալելու մասին ունին իրենց բազմազգաղ գործունէութիւնը:

Դարձեալ գոյութիւն ունի Բրիտանական Աստուածաշունչի Ընկերութիւնը: Որ կազմուած է 1805-ին, և իր գոյութեան հարիւր տասնութէկ տարուան ընթացքին ծաւալած է ընդամենը 263,565,501 հատոր Սբ. Գիրք, վեց հարիւր տարբեր լեզուներով և զաւտարարբառներով տպագրուած, և այս հսկայ ձեռնարկութեան համար ծախսած է ֆ. ստ. 86,113,430,00: Միայն 1915 տարուան մէջ Բրիտանական Ընկերութիւնը տպագրած է 10,162,413 հատոր, և ծախսած ֆ. ստ. 1,343,240 00, և այս ըրած է այնպիսի ժամանակ, երբ Բրիտանական ազգը մահու կեանքի կռիւով բռնուած, ամեն կողմէն կ'արբանի և կը քամուի:

Ամերիկեան Աստուածաշունչի Ընկերութիւնը իր Գործունէութիւնը Պոլսոյ մէջ 1858-ին սկսաւ, և շինեց այն շէնքը որ Bible House անունով կը ճանչցուի: Այդ թուականէն ի վեր ընկերութիւնը տպագրած ու տարածած է 505,355 աշխարհաբար, 52,146 գրաբար, 1080 կոյրերու և մեծ թիւով ալ արաբատեան բարբառով Սբ. Գրքեր. ընդամենը 976,079 հատոր մինակ հայերէն: Նոյն ընկերութիւնը տպագրած է նաև հայատառ թուրքերէն՝ 223,012 հատոր, յունատառ թուրքերէն՝ 127,371 հատոր, արաբատառ թուրքերէն՝ ըրեն թուրքերու համար՝ 183,031 հատոր, իսկ ըրեն արաբերէն՝ 1,859,257 հատոր, որոնց խիստ մեծագոյն մասը արդէն սպառած է: Ասոնցմէ զատ նաև տպագրուած և ծաւալած է 14,000 ասորերէն, 73,000 պուլկարերէն, ինչպէս նաև պարսկերէն, քիւրտերէն, ևլն., ևլն.: 1858-էն ի վեր ընդամենը Օսմանեան կայսրութեան սահմաններուն մէջ ծաւալած հատորներուն թիւն է 4,489,687: Բրիտանական Աստուածաշունչի ընկերութեան տպագրած հատորներու հաշիւը այս թիւերուն մէջ չպարունակուիր: Թէպէտ ան ալ Պոլսոյ մէջ իր գործունէութիւնը կը շարունակէ Ամերիկեան ընկերութեան հետ ներդաշնակութեամբ:

Անշուշտ Աստուածաշունչի Ընկերութեան նպատակն է ամ-

բողջ մարդկային ցեղը տողորել Սբ. Գրքի ոգիովը և կամ տալ մարդկութեան հոգևոր փորձութեան այն լոյսը որ պարզ լեզուով արձանագրուած է Սբ. Գրոց մէջ: Սակայն այս գործունէութեան իբրև արդիւնք ժողովուրդներ և ցեղեր գործնական և քաղաքակրթական ուրիշ օրհնութիւններ ալ վայելեցին:

Արդէն յիշեցինք, թէ ընկերութիւնը մինչև այսօր գրեթէ վեց հարիւր տարբեր լեզուներով և գաւառաբարբառներով Սբ. Գրք հրատարակած է: Արդ, այս վեց հարիւր լեզուներու քիչերը ունէին կանոնաւոր գրականութիւն: Ընկերութեան թարգմանիչները պարտաւորուած են Սահակ-Մեսրովքներու պաշտօն կատարելով տառեր ստեղծել, քերականութիւն գրել ու այսպէս անգիր, անմշակ լեզուներուն գրական ընդունակութիւն տալ և անոնց միջոցով Սբ. Գրոց բարձրագոյն խորհուրդները արտայայտել: Օրինակ Գուրմանճի քիւրտերէն լեզուին յարմարեցուցին հայերէն տառերը և անով հրատարակեցին Նոր Կտակարանը և նոյն իսկ երգարան մը: Նոյնպէս Ափրիկէի և Ասիոյ անձանօթ խորութեանց մէջ զըտնուած բազմաթիւ ցեղերուն լեզուները այնքան մը մշակեցին, որ անոնցմով Ս. Գրոց զաղափարները արտայայտելու կարող եղան: Այս իրողութիւնը ինքնին Աստուածաշունչի ընկերութիւնը կը բարձրացունէ և ազգերը քաղաքակրթելու ամենէն մեծ միջնորդը կ'ընէ:

Աստուածաշունչի ընկերութեան քաղաքակրթիչ այս օրհնութիւնը վայելիք են մօտաւոր Արևելքի պղտիկ ազգերը, և նոյն իսկ մենք, Հայերս: Սբ. Գրքի աշխարհաբար թարգմանութիւնը, իր ունեցած գրական բոլոր թերութիւններով հանդերձ, մեր արդի գրականութեան ամենաուժեղ թափ մը տուած է: Ամերիկեան Աստուածաշունչի Ընկերութեան հրատարակած հատորներուն թիւին վրայ եթէ աւելացնենք Բրիտանական Աստուածաշունչի Ընկերութեան հրատարակած հատորներու թիւը, այն ատեն կ'ուսանանք առ նուազն 1,500,000 հատոր հայերէն Սբ. Գրք: Իսկ եթէ այս վիթխարի թիւին հետ բաղդատութեան դնենք բոլոր հրատարակուած աշխարհաբար հայերէն գրահատորներուն համագումար թիւը թերևս վերջինս պղտիկ մնայ նախորդէն:

Ն Գ ա կ